

Kol Nidrei en Ma-ngariew

De avonddienst van ingaande Jom Kippoer begint met het zgn. Kol Nidrei gebed. Vóór zonsondergang doen de mannen hun tallies met een berocho aan. Dit is de enige keer in het jaar dat in de Ashkenazische minhog bij het avondgebed een tallies wordt gedragen. Bij de aanvang van de dienst stellen zich 2 personen naast de Chazzon, die voor het Ngomoed staat, op, ieder aan één kant. Indien een Rabbijn in de synagoge aanwezig is, is deze één van deze twee. De andere wordt daartoe door de gabbe aangewezen. Zij blijven naast de de Chazzon staan, totdat deze **Borechoe** aan het begin van Ma-ngariew gezegd heeft en de Gemeente daarop **Boroeh Hasheim hamwouroch le-ngoulom wo-ngèd** geantwoord heeft. Dan gaan zij naar hun plaats terug.

De Chazzon begint met **Bieshiewo shel Manglo** etc. tot en met **Lehispalleil ngim ho-ngawarjoniem**. De 2 begeleiders van de Chazzon zeggen dit stil met hem mee. In dit stukje¹ wordt ook diegenen, die vanwege het schenden van de voorschriften van de Kehillo uitgesloten waren van gemeente-activiteiten, toegestaan om aan de Jom Kippoer-diensten deel te nemen.

Daarna begint de Chazzon het eigenlijke **Kol Nidrei** gebed te reciteren. Hij doet dat drie maal achter elkaar, elke keer op een luidere toon. Het Kol Nidrei gebed is in het Aramees, de spreektaal van het Joodse volk in het tijdperk van de Ge-ouniem (eind 6^e eeuw – midden 11^e eeuw), gedurende welke dit gebed ontstaan is. In dit gebed annuleren wij geloften die wij het komende jaar zonder goed te overdenken, in een opwelling, zullen doen en niet in staat zullen zijn om na te komen. Het heeft aanvankelijk veel verzet in Rabbinale kringen opgeroepen, maar is uiteindelijk in de liturgie van vrijwel alle riten opgenomen. In de loop der eeuwen is het een symbool van Joodse identificatie en identiteit geworden, dat geheel los staat van zijn oorspronkelijke inhoud. Het flankeren van de Chazzon door twee prominenten past bij de oorspronkelijke inhoud van Kol Nidrei: als iemand echt een gelofte wil annuleren, moet hij dit doen voor een Beis-dien van 3 personen. Dezen verklaren dan dat de persoon van zijn gelofte ontheven is. In één van de formuleringen die door de Chachomiem gebruikt werd, werd hem dan drie keer toegeroepen: "ontheven, ontheven, ontheven". Vandaar dat Kol Nidrei drie keer gezegd wordt.

Anderen zien dit flankeren door twee prominenten als analoog aan de flankering van Moushé Rabbeinoe door Aharoun en Choer, toen het Joodse volk zich verdedigde in de woestijn tegen Ngamoleik². Aharoun en Choer ondersteunden de armen van Mozes die in de "richting" van het Opperwezen waren gericht. Op Jom Kippoer richt de Chazzon zich tot het Opperwezen om vergiffenis voor de Gemeente te verkrijgen. Aan het begin van de dienst brengen twee afgevaardigden van de Gemeente symbolisch hun steun aan de Chazzon namens de Gemeente tot uitdrukking. Het driemaal zeggen van het gebed geschiedt dan om het belang ervan te accentueren.

¹ Daterend uit de tijd van Maharam uit Rothenburg (~1220, Worms – 1293, gevangenis in Elzas).

² Shemous 17, 12.

De Chazzon zegt daarna (éénmaal) luid de posoek **Wenislach lechol ngadas benei Jisro-eil welaggeir haggor besouchom kie lechol ho-ngom bishgogo**³. Deze posoek wordt dan luid door de Gemeente herhaald.

Vervolgens zegt de Chazzon luid de **Shéhéchéjonoe** berocho. Sommigen hebben de gewoonte om die berocho stil aan te horen en Omein te antwoorden op de berocho van de Chazzon. Anderen zeggen de berocho zachtjes voor zichzelf, maar wel vlugger dan de Chazzon. Ze moeten er nl. eerder mee klaar zijn dan de Chazzon opdat ze in elk geval ook Omein kunnen antwoorden. Vrouwen, of mannen, die thuis al Shéhéchéjonoe gezegd hebben bij het aansteken van de kaarsen voor Jouv Touw, volstaan nu zeker met het stil aanhoren van de Chazzon en het antwoorden van Omein. In Nederland was het dan al "Nacht" en vervolgde de Chazzon de dienst met Ma-ngariew. Hij zei **Borechoe** etc., waarop de Gemeente antwoordde met **Boroech Hasheim** etc. Dan herhaalde hij **Boroech Hasheim** etc. en gingen zijn 2 begeleiders, zoals al vermeld, naar hun plaats terug.

Ook als het ingaande Shabbos is, is dit de orde van de dienst. Geen van de mizmouriem van Kabbolas Shabbos, noch die van Lechoe neranneno, noch die na Lecho doudie, evenmin als Lecho doudie zelf, worden ingaande Jouv Kippoer dus gezegd. Dit in tegenstelling tot alle andere Jomiem Touwim, wanneer die op Shabbos vallen, en Shabbos Choul Hammou-ngeid, waarop, in de Westeuropese minhog, de gehele Kabbolas Shabbos gewoon gezegd wordt.

Na Borechoe volgt Ma-ngariew, zoals gebruikelijk op Shabbos en Jouv Touw. Hierbij wordt, net als op Roush Hashono, geen Ma'ngarowies (i.e., pjoetiem voor de avonddienst tussen Shemang en de Ngamiedo) ingevoegd. Op Jouv Kippoer wordt in Shemang de tweede zin, **Boroech sheim kewoud malchoesou le-ngoulom wo-ngèd**, hardop gezegd. Daarom is het gebruik op Jouv Kippoer dat de Chazzon en de Gemeente in Shemang zowel het eerste vers, **Shemang Jisro-eil** etc., als het tweede vers, **Boroech sheim kewoud malchoesou** etc., samen hardop zeggen. De rest van Shemang wordt als gebruikelijk zacht gezegd. Na **Hashkieweinoe** wordt, als bijzondere posoek voor Jouv Kippoer, ingevoegd **Kie wajjouv hazzé jechappeir ngaleichèm letaheir es-chèm, mikkoul chattouseichèm lifnei Hasheim tit-horoe**⁴. Als het Shabbos is, wordt daarvoor eerst **Weshomeroe** etc. gezegd. Daarna zegt de Chazzon Half-Kaddiesh en volgt de (stille) Ngamiedo van Jouv Kippoer.

Als het Shabbos is, wordt na de Ngamiedo eerst **Wajchoelloe** en **Mogein owous** gezegd. In dit laatste stuk wordt nu, net als op Shabbos Shoewo, **Hammélech hakkodoush** gelezen. Bammé madliekien wordt in geen geval gezegd.

Na 1945 wordt nu, met geopende Aroun Hakoudesh, een gebed ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de Shoa gezegd. Dit gebed, begonnen met de woorden **Ei-l Eloukei Horoechous**, wordt, indien mogelijk, door een Rabbijn voorgedragen.

Daarna volgt een predikatie.

³ Bemidbar 15, 26. Deze posoek spreekt niet van Jouv Kippoer, maar over vergiffenis nadat de Gemeente abusievelijk een zeer ernstig verbod overtreden heeft.

⁴ Wajjikro 16, 30.

Na afloop van de predikatie, is de tweede Pesiecho. De Chazzon draagt dan de vier verzen voor, die beginnen met het woord **Ja-ngalé**. Na het vierde vers wordt de H. Arke gesloten.

Daarna reciteren de Chazzon en de Gemeente beurtelings verzen, vrijwel allemaal uit Tenach, Pesoekei derachamei genaamd. D.w.z., verzen, die naar wij hopen de barmhartigheid van Hasheim zullen oproepen. De Chazzon begint met **Shoumei-ang tefillo ngodécho kol bosor jowou-oe**, waarop de Gemeente antwoordt **Jowou chol bosor lehishtachawous lefonécho, Hasheim**. Zo gaat dit dan luid verder, waarbij De Chazzon de verzen die aangegeven zijn met een ches (Chazzon) reciteert en de Gemeente antwoordt met de verzen die aangegeven zijn met een koef (Kohol). Ter afsluiting zegt de Chazzon **Hasheim Eloukei Hatstsewo-ous jousheiw hakkerowiem**, waarop de Gemeente antwoordt **Atto Eloukiem lewaddécho**.

Daarna begint een nieuwe beurtzang ter inleiding van de Seliechous van de avonddienst van Jom Kippoer. De Chazzon opent, wederom, met **Hasheim Eloukei Hatstsewo-ous jousheiw hakkerowiem**, waarop de Gemeente ditmaal antwoordt **Bittieso – shewoe woniem shouwowiem**. Dit gaat zo verder tot de Gemeente geantwoord heeft **Kejoun wajjikro wesheim: Hasheim – weshom né-èmar**. De Chazzon roept dan uit **Wajja-ngawour Hasheim ngal ponow wajjikro**, waarop de Gemeente luid de **Sheloush ngesrei middous** (eerste keer) reciteert. De Chazzon reciteert dan de pesoekiem **Selach lonoe owienoe kie chotonoe – mechal lonoe malkeinoe kie foshong-noe** en **Kie atto Hasheim touw wesalloch weraw chésed lechol koure-écho**.

Het stukje, dat begint met **Hasheim shim-ngo wekouleinoe** en de eerste Seliecho inleidt, wordt stil gezegd, evenals het begin van het volgende stukje dat begint met **Lasheim hajjeshoe-ngo ngal ngammecho wirchosécho sélo**. Als de Chazzon gekomen is bij de woorden **Kie lou ngal tsidkouseinoe anachnoe mappieliem tachanoeneinoe lefonécho** zegt hij deze hardop. De Gemeente antwoordt daarop luid **Kie ngal rachamécho horabbiem**. De rest van het stukje zegt ieder weer voor zichzelf. Dan volgt een Seliecho, die ook beurtelings door de Chazzon en de Gemeente gereciteerd wordt. De Chazzon opent met **Eloukeinoe weiloukei awouseinoe** en het eerste vers **Selach no ashomous oe-fish-ngai le-oemmécho**, waarop de Gemeente zegt **La-ngawoun bonécho bal jéchéré za-ngamécho**. Zo gaat dit beurtelings verder. Elk vers van de Chazzon begint met **Selach** en elk vers van de Gemeente met **La-ngawoun** (éénmaal, bij het derde antwoord: **Le-ngowoun**). Nadat de Gemeente de laatste keer geantwoord heeft met **La-ngawoun temiemécho hangaweir kegoudel rachamécho** volgen **Ei-l Mélech jousheiw ngal kissei rachamiem** en de **Sheloush ngesrei middous** (tweede keer). De Chazzon zegt dan weer de verzen, die beginnen met **Selach lonoe owienoe kie chotonoe** en **Kie atto Hasheim touw wesalloch**.

Daarna wordt stil het stukje gezegd, dat begint met **Lema-ngan shimcho Hasheim** en de volgende Seliecho inleidt. Vanaf **Kie lou ngal tsidkouseinoe** gaat het dan zoals hierboven beschreven. Vervolgens wordt de Seliecho **Toemmas tsoeriem wechadom** gezegd. Deze Seliecho wordt ook weer beurtelings door de Chazzon en de Gemeente gereciteerd. De Chazzon opent met **Eloukeinoe weiloukei awouseinoe**

en zegt het eerste vers. De Gemeente antwoordt met het voor haar met een koef aangegeven vers. Dit gaat zo door tot de Chazzon het vers **Billo wesoreinoe we-ngoereinoe meirouw anochous**⁵ geciteerd heeft en de Gemeente in antwoord daarop het vers **Belie shalwo wehashkeit wahanochous, Odoun, nahaleinoe ngal mei menoechous, eilécho nappiel techinno-seinoe, kie lecho horachamiem wehasseliechous** gezegd heeft. Nu volgen weer **Ei-l Mélech jousheiw ngal kissei rachamiem** en de **Sheloush ngesrei middous** (derde keer). De Chazzon zegt dan weer de verzen, die beginnen met **Selach lonoe owienoe kie chotonoe** en **Kie atto Hasheim touw wesalloch**.

Daarna wordt stil het stukje gezegd, dat begint met **Touw Hasheim lakkoul werachamow ngal kol ma-ngasow** en de volgende Seliecho, de **Pizmoun**, inleidt. Vanaf **Kie lou ngal tsidkouseinoe** gaat het dan zoals hierboven beschreven. Nu wordt de H. Arke geopend voor de derde Pesiecho.

De Chazzon reciteert het vers dat begint met **Darkecho Eloukeinoe**, wat door de Gemeente luid herhaald wordt.

Vervolgens reciteert de Chazzon het vers dat begint met **Lema-ngancho Eloukeinoe**, wat door de Gemeente luid herhaald wordt.

Daarna reciteert de Chazzon, zonder onderbreking, de beide verzen die beginnen resp. met **Ta-ngalé aroecho** en **Tashliech chato-einoe**, die door de Gemeente luid herhaald worden. De H. Arke wordt dan gesloten en nu volgen weer **Ei-l Mélech jousheiw ngal kissei rachamiem** en, voor de vierde en laatste keer voor vanavond, de **Sheloush ngesrei middous**. De Chazzon zegt dan weer de verzen, die beginnen met **Selach lonoe owienoe kie chotonoe** en **Kie atto Hasheim touw wesalloch**.

Na de Pizmoun volgt, zoals gebruikelijk in de Seliechous, het stuk dat begint met **We-atto kodoush**, een verzameling van pesoekiem, bijna allemaal uit Tenach en voor het merendeel uit Tehilliem. De Chazzon besluit dit luid met: **Chotonoe tsoereinoe selach lonoe joutsereinoe**.

Vervolgens komt een pijoet⁶, die in zijn geheel hardop gezegd wordt. De Chazzon reciteert de voor hem aangegeven strofe, de eerste beginnend met **Ousecho edroush we-eilécho eswaddong**. De Gemeente valt steeds in met een vers begonnen met **Hein**, dat door de Chazzon, voor hij met de volgende strofe begint, herhaald wordt.

Nadat de Chazzon het laatste **Hein** van de Gemeente herhaald heeft, zegt hij luid het vers dat begint met **Zechour lonoe beries owous ka-asher omarto**. Daarna zegt men stil **Zechour lonoe beries rishouniem** etc. De Chazzon begint luid bij de woorden **Zerouk ngoleinoe majiem tehouriem**. Vervolgens reciteert de Chazzon het stukje dat begint met **Eloukeinoe weiloukei awouseinoe, al ta-ngazweinoe we-al tittesheinoe** en eindigt met **Wesolachto la-ngawounie kie raw hoe**. En dan het stukje dat begint met **Eloukeinoe weiloukei awouseinoe mechal oeselach la-**

⁵ De indeling van deze pijoet in de Nederlandse machzouriem verschilt van die bij Heidenheim.

⁶ Auteur: Rabbi Shim-ngoun bar Jitschok (Mainz, ~ 950 – 1020).

ngawounouseinoe bejourn (hashshabbos hazzé oewejourn) hakkippoeriem hazzé en eindigt met **Lema-ngan chajjécho**⁷. Daarna zegt de Chazzon luid:

Eloukeinoe weiloukei awouseinoe selach lonoe, mechal lonoe, kappèr lonoe en volgt de beurtzang **Kie onoe ngammecho**. De Chazzon reciteert de regel in de rechterkolom en de Gemeente antwoordt met de regel in de linkerkolom.

Vervolgens reciteert de Chazzon luid

Onoe ngazei foniem – we-atto rachoem wechannoen,

Onoe keshei ngourèf – we-atto érèch appajiem,

Onoe melei-ei ngowoun – we-atto molei rachamiem,

Onoe, jomeinoe ketseil ngouweir – we-atto, Hoe oeshenousécho lou jittoom-moe.

Daarna staat iedereen op voor de Widdoej en wordt gezamenlijk, op de in Nederland gangbare melodie, gezongen **Eloukeinoe weiloukei awouseinoe towou lefonécho tefilloseinoe...awol anachnoe cho-to-noe: Oshamnoe, Bogadnoe** etc. Bij het uitspreken van de woorden Oshamnoe, Bogadnoe enz. slaat men zich met de vuist van de rechterhand links op de borst.

De Chazzon gaat verder met **Sarnoe mimmitswousécho ..., Hirshang-noe oefoshang-noe..., Ma noumar lefonécho...en Atto joudei-ang rozei ngoulom** tot **We-ein nistor minnéged ngeinécho**. Dan zegt eerst de Gemeente en daarna de Chazzon het vers:

Shimcho mei-ngoulom ngouweir ngal péshang, shaw-ngoseinoe ta-azien be-ngomdeinoe lefonécho bisfillo.

En daarna op dezelfde manier het vers:

Ta-ngawour ngal péshang le-ngam showei féshang, timché fesho-ngeinoe minnéged ngeinécho.

De Chazzon gaat dan verder met **Oewechein jehie rotsoun millefonécho Hasheim Eloukeinoe weiloukei awouseinoe shètislach lonoe ngal kol chattouseinoe wesimchol lonoe ngal kol ngawounouseinoe oesechappèr lonoe ngal kol pesho-ngeinoe**. Daarna volgen de regels die beginnen met **Ngal Cheit**.

Sommige Chazzoniem hadden de gewoonte iedere regel luid te zeggen (ik was dit ook altijd gewend). Anderen echter beginnen eerst weer luid bij de laatste twee regels van een "afdeling". Vervolgens wordt dan door de Chazzon gezamenlijk met de Gemeente **Wengal koellom...** gezongen. In Nederland is het gebruik dat men zich bij het zingen van Wengal koellom... bij de woorden **selach** lonoe, **mechal** lonoe en **kappèr** lonoe eveneens met de vuist van de rechterhand links op de borst slaat. Elders doet men dat bij elke regel van Ngal Cheit bij het woord **shéchetonoe**. Op deze manier gaat dat bij alle 4 afdelingen van Ngal Cheit. In de laatste afdeling beginnen de regels met **We-ngal Chato-iem**. Deze worden eerst door de Chazzon

⁷ Overdag wordt dit stukje in Nederland bij alle Tefillous ná de beurtzang **Kie onoe ngammecho**, vóór de Widdoej **Oshamnoe, Bogadnoe** gezegd.

voorgedragen en daarna door de Gemeente herhaald⁸. Ook de regel, die dan na **Wengal koellom** komt: **We-ngal c hato-iem shé-onoe chajjowiem ngalei-hem arbang miesous beis dien** wordt eerst door de Chazzon voorgedragen. De Gemeente gaat, na dit herhaald te hebben, meteen door met het stukje **Sekielo, sereifo**, etc. tot (en met) **Ngeineinoe me-jachalous loch**, wat ook door de Chazzon luid gezegd wordt

Daarna komen, zoals in de Seliechous op werkdagen, de stukjes die beginnen met **Wedowied ngawdecho⁹ omar lefonécho, Micho ngawdecho omar lefonécho, Doni-jeil iesh chamoedous shiwwang lefonécho** en **Ngezro hassoufeir omar lefonécho**. Dit laatste stukje eindigt met **We-atto Eloukah seliechous channoen werachoem, érèch appajiem weraw chésèd, welou ngazawtom¹⁰**. Vervolgens komt het stukje dat begint met **Al ta-ngazweinoe owienoe** en eindigt met **Kie eslach la-ashèr ash-ier**. Ten slotte komt het vers, dat begint met **Ngammecho wenachalosécho** en eindigt met **Kie Lasheim Eloukeinoe horachamiam wehasseliéchous**. Op Shabbos houdt men hier op. Omdat er dan ook geen Owienoe Malkeinoe gezegd wordt, volgt nu Kaddiesh Tiskabbal en daarna **Ngoleinoe**. Als Joum Kippoer niet op Shabbos valt, gaat men na **Kie Lasheim Eloukeinoe horachamiam wehasseliéchous** door met alle stukken, die normaliter op het eind in de Seliechous tot Tachanoen gezegd worden. Het laatste wat gezegd wordt is dus het stukje dat begint met **Rachamono de-ngonei la-nganiejjei nganeino** en eindigt met **Hashto ba-ngagolo oewizman koriew**.

Nu volgt de vierde Pesiecho en wordt de H. Arke geopend voor het zeggen van **Owienoe Malkeinoe**. Nadat de H. Arke weer gesloten is, draagt de Chazzon Kaddiesh Tiskabbal voor. Daarna zingt men **Ngoleinoe** en wordt Kaddiesh Josoum gezegd. Vervolgens wordt de H. Arke weer geopend, de vijfde en laatste Pesiecho voor vanavond, en wordt **Shier Hakkowoud** ("**An-ngiem zemierous**") gezongen, **zonder** de verzen op het eind Lecho Hasheim hagedoelo etc. en Mie jemalleil etc., die niet tot het lied behoren. Aansluitend hieraan zeggen allen, die hiertoe verplicht zijn, Kaddiesh Josoum voor een geopend Aroun Hakoudesh. Daarna worden **Jigdal** en **Adoun Ngoulom** op de speciale Jomiem Nouro-iem-melodie gezongen. Als dit alles beëindigd is, wordt de H. Arke gesloten. Dit is het officiële einde van de Dienst en de meeste bezoekers verlaten dan de Synagoge. "En petit comité" worden dan de **Shierei Hajjichoed** voor de 7 dagen van de week in beurtzang voorgedragen. Daarbij gaan "gewone" ba-ngalei batiem voor.

Opmerking: Oorspronkelijk werden de **Shierei Hajjichoed** ook in het "officiële" gedeelte van de Dienst gezegd. Dit rekte evenwel de Dienst dermate dat tegen het

⁸ Vgl. Raw J. Tal zl., Boek van de Minhogiem, tevens handleiding van de Synagoge-diensten, te Utrecht, §636.

⁹ Dit stukje is, op de twee openingswoorden na, identiek aan het stukje Meshie-ach tsidkecho omar lefonécho, dat in de Selichous na de Widdoer gezegd wordt. Met Meshie-ach tsidkecho wordt inderdaad Dowied hammélech bedoeld, als degeen die gezalfd was voor het koningschap (vgl. Shmo-eil II 23, 1). Ik heb niet kunnen vinden, waarom op Joum Kippoer van de gangbare formulering wordt afgeweken (MvR).

¹⁰ Nechemjo 9, 17, tweede gedeelte.

einde de rust ervan verstoord werd. Daarom werd besloten om gedurende de Dienst alleen maar **Shier Hakkowoud** te zeggen en pas nadat de meeste mensen de Synagoge verlaten hadden, de **Shierei Hajjichoed** te zeggen. Na de Shier Hajjichoed voor Shabbos ("**Oz bajjoum hashshewie-ngie nachto**") wordt het stukje dat begint met **Kakkosoew** gezegd. Daarna Kaddiesh Josoum door allen, die hiertoe verplicht zijn.